

Norbert BILBENY: *Ara, la universitat. L'educació superior com a prioritat social.* Barcelona, Icaria, 2016

ALICIA VILLAR AGUILÉS
DEPT. SOCIOLOGIA I ANTROPOLOGIA SOCIAL
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

La universitat està en crisi? Aquesta és una de les qüestions que vertebraren els continguts tractats en aquest llibre, escrit pel catedràtic d'Ètica de la Universitat de Barcelona Norbert Bilbeny i publicat en octubre del 2016, i que aprofundeix sobre el sentit que té la universitat en l'actualitat, contextualitzat particularment en el cas català. Descriu les característiques que defineixen la universitat actual i algunes indicacions a mode de propostes d'actuació per fer-la més «social», alhora que, també, més «eficient» en termes de qualitat i transparència «en justa correspondència a la societat que la sosté» (p. 74). Bilbeny recalca que la universitat travessa una crisi entesa en un sentit de pèrdua de confiança. La idea d'una universitat en la qual ja no confia tant la societat és similar a allò a què es refereix el sociòleg Michael Burawoy quan afirma que «la universitat està en crisi, quasi a tot arreu» (Burawoy, 2011) perquè s'ha erosionat la seua posició en la societat i es troba davant d'un moment en què la universitat haurà de comprometre's socialment. Quan Burawoy diu «compromís» es refereix a un compromís social públic com a institució considerada un bé públic que ha de prestar un servei a la societat, en tant que institució sense ànim de lucre. Quan Bilbeny diu «confiança» significa que la universitat ha de respondre a la societat demostrant que es pot governar bé a si mateixa.

Com sabem, la paraula «crisi» fa referència a canvi i transformació, i, portada al terreny econòmic (crisi econòmica), ens trasllada a una situació pertorbadora que tant ha preocupat i encara pre-

ocupa en els darrers anys al nostre context. *Krisis*, amb k, del grec, significa judici, decisió. Així doncs, quan s'afirma que la universitat travessa una crisi podem associar-ho a la idea de veure's abocada a jutjar el seu estat i a prendre decisions sobre el seu rumb. En aquest sentit coincideixen Bilbeny i Burawoy. La crisi de la universitat (pública) pot referir-se a la seua manera de governar-se i com gestiona la relació, no sempre fàcil, sinó més aviat tensa, entre comportar-se com un bé públic o com un bé privat. Bilbeny ens diu que «el triangle virtuós Universitat/Estat/Societat ja no existeix. La globalització del coneixement l'ha desmuntat. El coneixement ja no depèn de les seves institucions transmissores, tradicionalment emparades per l'Estat, sinó cada vegada més de la tecnologia i de les lleis del mercat. La universitat pateix, d'aquesta manera, una doble pressió: se'ns demana que actuem al mateix temps com una institució de l'Estat i com un agent del mercat. Se'ns considera alhora com a bé públic i com a bé privat. És una visió que creix» (p. 69).

En el panorama universitari actual es detecta aquesta «pressió» entre ser bé públic/bé privat que afecta directament les universitats de titularitat pública que han incorporat elements del sector privat a la seua manera de governar-se. Allò anomenat «governança», que és un terme adoptat del món empresarial. La «governança» d'una universitat pública que es reconeix i reforça en la missió de ser bé públic haurà de repensar quines són les seues prioritats i quin és el model en què vol ubicar-se, si

acceptem que la universitat es troba en la tessitura d'haver de decidir (*crisi*).

La pèrdua de la confiança de la societat vers la universitat és la base de la crisi de la universitat, segons Bilbeny, que no ho justifica amb cap dada, cal també advertir-ho, sinó amb raons i arguments basats en el seu coneixement de la universitat, sobre la seua història i el seu recorregut. Una crisi d'identitat que també afecta les universitats europees i que suposa una pèrdua de legitimitat que només podrà superar-se, diu ell, amb «el repte d'una millor gestió universitària, perquè l'Estat i la mateixa societat cada vegada esperaran més de l'eficiència i la transparència de la universitat que existeix gràcies a ella» (p. 70). I ací està el moll de l'os del llibre: quina forma de govern ha d'adoptar la universitat o, com ho planteja l'autor, per quin model de governança hauria d'optar. Fins ara, a la universitat del nostre context s'han donat dos models: el «model corporativista», que agrada a l'esquerra conservadora, i el «model tecnocràtic» d'universitat, el preferit per la dreta neoliberal (p. 10). I assenjala un tercer model, com a més recomanable al seu parer, que tindria en compte l'excel·lència tant en la ciència, com també en la contribució a la societat. Aquesta tercera és una fórmula comprensible i inclús desitjable, però no queda del tot clar com construir aquest «tercer model» davant d'un panorama universitari internacional cada vegada més vinculat a interessos empresarials i a agències que dicten les regles del joc, com són les grans corporacions que dominen les revistes científiques. Allò que no es publica en les revistes considerades ben indexades no compta. I cada vegada compta més aquest tipus de comptabilitat científica. La universitat, en tant que institució pública, no pot obviar les condicions socials en què es produeix la recerca i si la forma de compatibilitzar-la genera barreres en la igualtat d'oportunitats (Obiol i Villar, 2017).

Bilbeny assenjala en un capítol posterior que existeixen dos models antagònics en la forma de governar la universitat actual: el «model social» i el «model empresarial». Açò pot llegir-se amb certa confusió, tenint en compte que en un capítol precedent es mencionen els models anomenats

«corporativista» i «tecnocràtic», com ja hem dit. El model corporativista i el model tecnocràtic els vincula a una posició ideològica. En canvi, el model social i el model empresarial els explica en base als principis pels quals es regeixen. I no són els únics possibles, però sí els que segurament marcaran els «pols de referència». Bilbeny concreta un poc més quan diu que «el model social tindria com a fonament els principis d'equitat i subsidiarietat. El segon model, l'empresarial, els principis d'iniciativa i competència de mercat» (p. 72). L'autor apunta, però, una idea sobre el model social que podria ser entesa com una radicalitat (i de difícil aplicació, cal dir): «Aquest tipus de governança opta per un sistema d'organització horitzontal, participatiu» (p. 72). La universitat, és ben conegut, és una organització fortament jerarquitzada; el camp universitari, com va descriure magníficament Bourdieu en *Homo academicus*, està regit per aquelles «relacions de força entre els agents, o més exactament, entre els poders que tinguen» ([1984] 2008: 171), en un marc clarament basat en l'obtenció del poder, també simbòlic.

Ara, la universitat s'estructura en catorze capítols breus, però suficients per a repassar els punts calents que afecten la universitat actual i els desafiaments que té damunt la taula. El desafiament més gran de tots, a consideració de l'autor, és el de «mantenir viu en la societat l'interès per la universitat» (p. 12). Bilbeny inclou un capítol escrit a mode de «petita crònica personal» (p. 35) d'una estada que va fer a Chicago on relata curiositats de la universitat nord-americana, la qual «no és millor i pitjor que la nostra. És diferent. Però de la diferència se n'aprèn, també» (p. 35), assenjala.

La universitat, la institució més antiga d'Occident després de l'Estat, és definida per Norbert Bilbeny com «una institució històrica d'educació superior dedicada a tots els àmbits del saber que actua com a organització professional del coneixement, amb caràcter de servei públic i funcionament autònom, i que té com a finalitats pròpies la formació personal i la capacitació i titulació professionals, a través de la docència, la recerca, el pensament i la transferència de coneixement» (p. 53). En aquesta definició destaquen dos elements fonamentals:

la referència a l'educació superior i que siga un servei públic. L'autor posa l'accent en la diferència entre «educació» i «ensenyament» i assenyalava que «l'educació superior» com a missió prioritària de les institucions universitàries es manté en un cert buit als seus estatuts. La missió d'educar no és la mateixa que la de l'ensenyament i considera que s'hauria de reforçar l'objectiu d'educar en clau «superior» com a forma de distinció perquè és «allò que caracteritza la universitat respecte d'altres centres de l'administració o de la societat en general» (p. 51). L'educació superior com a «formadora i transformadora» (p. 52) i encara més: «La universitat educa i no ha de deixar de fer-ho. Una formació sense educació és un absurd i, sobretot una falta, tractant-se de la universitat» (p. 54). Queda clar, doncs, que la universitat a la qual dedica aquest llibre Bilbeny ha de prioritzar l'educació, que no s'assoleix únicament amb una oferta d'ensenyament i aprenentatge. L'educació significa pensament crític, capacitat reflexiva i de diàleg i una visió transformadora de la realitat social. Les persones educades per la universitat han d'incorporar aquestes qualitats. Potser Bilbeny té una idea massa «elevada» de la universitat en aquest sentit, en un moment de clar ascens de la visió credencialista dels títols universitaris i del sentit instrumental del pas per la universitat.

D'altra banda, l'autor encomana a la universitat ser un «servei públic», cosa que respon a un clar posicionament per la universitat com a bé públic, una visió que es destaca al llarg del llibre i que es tracta més concretament en el capítol huité titulat «Deure's a la societat». Tanmateix, aquesta institució antiga i dedicada a l'educació superior, en el sentit que s'ha explicat, afronta dos perills, segons l'anàlisi de Bilbeny: la mercantilització i la burocratització (p. 56). Dos perills que, al meu entendre, no només colpegen la institució en termes d'organització i gestió, sinó que també afecten el personal en termes vivencials i de condicions laborals. Se sent sovint als corredors universitaris i en

converses informals que les tasques burocràtiques ocupen cada vegada més temps.

La reflexió que trobem en aquest llibre sobre el camí que li queda per recórrer a la universitat catalana és una bona referència per a pensar també la universitat valenciana, prou mancada d'informes que la descriguen i la caracteritzen com una institució fonamental, més enllà de l'àmbit estrictament acadèmic, sinó també clau per al desenvolupament i progrés econòmic, polític i social. La universitat valenciana ha estat poc radiografiada.

En aquest moment polític valencià protagonitzat per l'anomenat «Govern del Botànic», la universitat valenciana hauria de ser un dels referents per a contribuir a donar forma a eixa manera de governar per a les persones, posant en relleu la relació estreta que han de mantindre societat i universitat. Una universitat que aposta per governar-se de manera eficient, per la responsabilitat social que té amb la societat a la qual es deu i perquè «després no ens queixem que la societat no té en compte la universitat» (p. 79). La universitat, coincidisc amb Bilbeny, hauria de pensar molt més en la societat a la qual es deu en un sentit de responsabilitat i proximitat social. Ser responsable socialment també significa ser eficient en l'administració dels recursos públics que rep i mantindre un compromís de resposta davant els problemes socials que afronta la societat.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- BOURDIEU, Pierre (2008): *Homo academicus*, Buenos Aires, Siglo XXI.
- BURAWOY, Michael (2011). «Redefining the Public University: Developing an Analytical Framework». Social Science Research Council. En línia: <www.publicsphere.ssrc.org>.
- OBIOL, Sandra i Àlícia VILLAR (2017): «Crazy about science. The difficulty of mixing accountability and caregiving», *Mètode Science Studies Journal*, 7, pp. 133-138. DOI: 10.7203/metode.7.8080

